

Prof. dr. Refik Čatić

DJECA SA ODGOJNIM POTEŠKOĆAMA

Abstrakt

Sve prisutniji odgojni problemi u školi, nameću sinhronizovano djelovanje svih odgojnih faktora, a posebno suglasje treba da je između porodice i škole. Nesklad u porodici, narušena porodična kohezija i dinamika najviše pogađaju djecu. Djeca su najranjivija i ranom djetinjstvu, kada je porodica presudna kao odgojni faktor, pa za nerazumne odgojne postupke roditelja ona plaćaju cijenu. U savremenom je svijetu sve prisutnija dezintegracija i dezorganizacija porodice, zbog čega je i sve više odgojno zapuštene djece. Djeca u školu donose svoje porodične probleme koji se mogu usložniti neadekvatnim odgojnim postupcima. S druge strane umješno odgojno djelovanje u školi neće polučiti dobrim rezultatima ako se dijete poslije nastave ponovo vraća u porodicu u kojoj vladaju loši odnosi.

Odgojna zapuštenost ima različite modalitete. U ovom radu predočavamo neke standarde za kategorizaciju i etiologiju odgojne zapuštenosti.

Porodica je emocionalna luka iz koje dijete isplovjava, gdje se mnogobrojne veze među članovima porodice tako složeno prepliću i gdje ostaju prvi tragovi doživljaja i trauma. U porodici sve počinje, i unutrašnja pulsacija i spoljna integracija. Djetetu je za pravilan razvoj potrebna ljubav baš kao zdrava hrana i čist vazduh, a to pokazuje statistička značajnost problematičnog ponašanja neželjene, odbačene, vanbračne, usvojene, djece iz nesrećnih brakova i sl. Statistički podaci pokazuju, također, da su djeca iz harmoničnih porodica fizički naprednija i intelektualno superiornija. Ta djeca su sretna, život im je produktivniji i zato se kod njih rjeđe javlja neprilagođenost, emocionalna nezrelost i destruktivnost.

Kada dijete slaže ne recite mu da je lažov, inače će brzo izgubiti svoje dostojanstvo. Tako je i sa odraslima.

Richter

Ključni faktor u porodici, za koje je dijete vezano neraskidivim nitima, je majka. Počnu li se te niti kidati, sa bilo koje strane, majka prestaje biti sigurno utočište i oslonac za dijete. Ponekad, svojim nesmotrenim stavovima, majka može dijete navesti na pogrešan put i tad prestaje biti neprikosnoveni autoritet kojem se sve vjeruje. Svojim lošim savjetima ona često može da potresa, ranjava i nagriza dijete. Ovakvi postupci karakteristični su kada se dijete počne osamostaljivati i odvajati od majke. Nesvjesno ljubomorna na dječije vršnjake, ona zahtijeva slijepu pokornost, a ako dijete tom prilikom pruža otpor, neke majke to tragično doživljavaju i različito reaguju (kažnjavanje, histerija). Jaz koji se na takav način javlja između majke i djeteta, ostavlja duboke tragove i takve relacije sve više erodiraju.

Druga krajnost je pretjeran izliv simpatije i nježnosti. Takve majke rade sve za dijete. A kada se desi da ih dijete ne uvažava, one to tragično doživljavaju i alarmiraju sve.

Mnoge majke kontroliraju svoju djecu više nego je potrebno, pa postoji mogućnost da dijete postane pretjerano pokorno ili buntovno. Druge su, opet, sklone prevelikoj popustljivosti, često zato što su imale teško djetinjstvo ili što imaju loš brak, pa dijete postaje razmaženo. Djeca iz ovakvih porodičnih relacija su neprilagođena društvenom životu i mnoga osjećanja se rješavaju na infantilni način.

Neki očevi imaju ekstremne stavove (prevelika popustljivost, neodlučnost, te strog, tiranski odnos) koji može biti uzrokom da dijete omalovažava oca, a to udaljava i kida međusobno povjerenje. Otac koji sve podređuje vlastitoj ličnosti, ohol, odlučan u zahtjevima, grub u ophođenju) sputava dijete koje onda traži izlaz iz te situacije u raznim oblicima devijantnog ponašanja.

Razvod roditelja postepeno traumatizira djecu. Odnosi među roditeljima koji su prethodili razvodu su uglavnom konfliktni i djeca u njima ispaštaju. Sam čin razvoda i borba za dijete stresno djeluju, što u većini slučajeva ima odraz na školsko

učenje. Neki incidenti u braku mogu dovesti do psihičkih trauma koje ostavljaju ožiljke i prelaze na patologiju.

Alkoholizam roditelja negativno djeluje na dijete i razara njegovu ličnost što se manifestuje traženjem izlaska u neprilagođenom i asocijalnom ponašanju.

Roditeljski dom daje djetetu osjećaj sigurnosti koji se zasniva na ljubavi. Dobri odnosi među roditeljima kod djece razvijaju osjećaj da su voljena i da ne moraju kupovati roditeljsku ljubav, jer ih roditelji vole ma kako se ponašali i bili nesposobni.

Erikson kaže da ljubav roditelja i postojanost njihove veze s djecom stvara osjećanje povjerenja koje je temelj na kom se izgrađuje zdrava ličnost. Sa saznanjem da su u roditeljskom domu voljena, djeca slobodno žive, stvaraju, eksperimentiraju i postaju nezavisna. Znanja koja djeca steknu u zdravoj i pouzdanoj porodici su postojana. Roditelji su glavni uzori i njihova se ponašanja uzimaju za referencu, ali ne zato što su u zajedničkom kućanstvu, već zato što im nadasve vjeruju.

U školi je sa takvom djecom lakše raditi i veća su postignuća. Međutim, ako je porodična situacija otuđena, ma koliko se nastavnik trudio, njegova ljubav ne može zamijeniti roditeljsku.

Nesređeni odnosi među roditeljima stvaraju kod djeteta osjećaj nesigurnosti, pa se neka djeca povlače i postaju plašljiva i stidljiva.

U želji da modeluje dijete prema svom uzoru, neki roditelji pribjegavaju raznim oblicima kažnjavanja. Kazna, međutim, treba biti krajnje odgojni postupak i obazrivo dozirana.

Neka ograničenja, čvrstina i odlučnost u zahtjevima su nužni ako želimo odgojiti mentalno zdrave i produktivne ličnosti. U protivnom neprimjerena vezanost djeteta za majčine skute, zadržavanje zavisnosti mimo određenog starosnog doba, uzrokuju formiranje inhabilnog ponašanja. Veliko je umijeće roditelja da usklade svoje i dječije želje koje treba poštovati i kad nisu u skladu s roditeljskim zahtjevima. Superiorni stavovi nekih netaktilnih roditelja znaju razviti nepovjerenje djece u svoje mogućnosti što se onda manifestuje u strahu od nekih predmeta i aktivnosti u školi. Bolje je kod djece postizati cilj poboljšanja i razvoja nego cilj savršenstva.

Š. Biler kaže: "Dijete se voli zbog onoga što jeste, a ne zbog onoga što čini."

I ostali članovi porodice igraju važnu ulogu u odgoju djece. Tamo gdje je sklad i gdje svi pružaju djetetu podršku, razvijaju se zdrave i socijalne ličnosti. Posebno su značajna starija braća i sestre, jer pružaju sigurnost, razvijaju interes i stimuliraju aktivnost. Loši odnosi u porodici, pogotovo gdje jedni drugima prave teškoće, uvjetuju neprilagođeno ponašanje djeteta. Ljubomora i neprijateljstvo među djecom mogu dovesti do plašljivosti ili agresivnosti. Članovi porodice treba da obogaćuju svoje odnose međusobnim poticajem i povjerenjem, a to će imati odraza na bolji uspjeh u školi i bolju prilagođenost djeteta.

Klasifikacija problematičnih ponašanja

Problematična djeca mogu zadati velike teškoće nastavnicima. Njima se posvećuje više vremena, a to usporava rad. Takva djeca prave probleme i remete rad normalne djece pa zbog njih svi trpe (nastavnici, ostali učenici i oni sami). Tu djecu je lako otkriti jer njihovo napredovanje ne ide ukorak s ostalom djecom.

Postoji određeni standardi za kategorizaciju problematičnih učenika. Šarlota Biler sugerira da prilikom kategorizacije djece nastavnik sebi postavi nekoliko pitanja.

1. Koliko godina ima dijete? (jer izvjesno ponašanje može biti relativno normalno za određeni uzrast).
2. Kojeg je pola dijete? (npr. u nekim sredinama tuča je znak normalnog ponašanja dječaka, a ako je to slučaj kod djevojčica može se smatrati o emocionalnom poremećaju).
3. Da li je problematično ponašanje trajna pojava ili se periodično ponavlja?
4. U kojim oblicima, osim u ovom specifičnom ponašanju, dijete otkriva svoj poremećaj?

Bilerova sugerira da djecu permanentno pratimo i da vršimo poređenja, a onda da prosuđujemo o kategorizaciji.

Ona probleme učenika vidi u vezi sa uspjehom u učenju, interakciji u grupi i zahtjevima fizičkog i mentalnog zdravlja. Najočevidniji problemi učenika su neuspjesi u nastavnom procesu. Ona problematična ponašanja djece u školi svrstava u ove kategorije:

1. Ponašanje u školi

- a) Odbacivanje škole (bježanje sa časova i napuštanje škole),
 - b) Nezainteresovanost za nastavu
 - c) Neuspjeh zbog objektivnih smetnji (fizičke, ekonomske i socijalne smetnje),
 - d) Neuspjeh koji prelazi u emocionalni poremećaj.
2. Antisocijalno ponašanje kao slaba integracija u grupi manifestuje se kao:
- a) *Povučenost. Dinamika povučenosti očituje se u:*
 - krajnje plašljiva djeca,
 - djeca koja se plaše zbog lišavanja i odbacivanja,
 - povlačenje zbog neuspjeha ili pogrešnih zahtjeva,
 - patološko povlačenje zbog hroničnih konflikata ili defekata ličnosti.
 - b) *Agresija. Dinamika agresivnog ponašanja očituje se u:*
 - djeca se agresivnošću svete za lišavanje i odbacivanje,
 - djeca pokazuju neukrotivu ekspanziju,
 - djeca agresivno reaguju na neuspjeh koji može biti prouzrokovan nesposobnošću ili pogrešnim zahtjevima,
 - patološka agresija usljed duboko usađenih defekata ili konflikata ličnosti.
3. Perfekcionizam gdje problematično ponašanje može biti zbog slijedećih momenata:
- a. djeca u ambiciji nalaze zamjenu za društveni kontakt,
 - b. djeca teže znanju kao lijeku protiv osjećanja inferiornosti,
 - c. djeca teže znanju, da ugone autoritetu,
 - d. djeca teže znanju, da nađu nadoknadu za ljubav.

Dušan Đorđević pod pojmom problem - djeca podrazumijeva onu djecu koja se teško odgajaju. Prema njegovom tumačenju, tu spadaju djeca sa psihičkim i fizičkim poteškoćama koje on kategorizira kao:

- 1. Krađa u raznim oblicima.
- 2. Nedisciplina u raznim varijantama kao otpor, neposlušnost, negativizam, odbijanje rada u kući i školi i sl.

3. Laž.
4. Agresivnost.
5. Bježanje od škole i kuće.
6. Društvena povučenost i socijalna neprilagođenost.
7. Odgojna zapuštenost i delikvencija.
8. Mucanje i nepravilna artikulacija.
9. Pretjerana ljenost i upadljiv neuspjeh u nekom predmetu.
10. Pretjerana ljubav prema ocu, majci, sestri, bratu ili emocionalna neuravnoteženost.
11. Djeca sa fizičkim nedostacima i mentalno nedovoljno razvijena djeca.

Prema klasifikacijama problem - djeca možemo podijeliti u dvije skupine:

- a) Problemi zbog fizičkih i psihičkih nedostataka.
- b) Problemi zbog neprilagođenog ponašanja

Problemi zbog fizičkih i psihičkih nedostataka

Fizički hendikepirana djeca su limitirana u postignućima, što kao frustracija često utiče na psihološku komponentu ličnosti. Najčešći fizički hendikepi učenika osnovne škole su nedostaci čula sluha i vida, bolesni krajnici, deformacije nosa, gojaznosti, anemičnosti, tjelesni deformiteti i hronične bolesti.

Djeca sa nedostacima čula vida teže prate nastavu ako nisu blagovremeno liječena i nemaju naočare. Ta djeca teško čitaju, drže knjigu vrlo blizu i imaju česte glavobolje. Zbog slabog školskog dostignuća i neravnopravnog položaja u igri sa drugom djecom, ona bivaju iskompleksirana. Različiti su mehanizmi kojima se brane, ali je sigurno da neka djeca negativno reaguju, što se odražava i u školskom radu. Nastavnik bi, u granicama svojih stručnih sposobnosti, trebao na početku školovanja ispitati kako djeca vide. Za onu djecu koja su kategorizirana sa vidnim nedostacima treba organizovati stručne preglede i sarađivati sa roditeljima da im se pomogne.

Slab sluh je lako otkriti, a ta djeca zahtijevaju poseban tretman. Cilj individualnog pristupa nagluhoj djeci je da im se pomogne pratiti nastavu, a posebno da im se da psihološka podrška. Treba tražiti kompenzacije mogućnosti zbog aktualizacije ličnosti.

Kod ostalih fizičkih nedostataka nastavnik će djelovati u cilju integracije djeteta u učenički kolektiv. Individualnim radom će pomagati učenicima shodno deformitetu. Velika je uloga nastavnika u detekciji tjelesnih nedostataka i njihovom blagovremenom liječenju i korekciji.

Sa roditeljima takvih učenika se intenzivnije radi, neizostavna je i saradnja sa medicinskim ustanovama.

Neki fizički hendikepi imaju psihosomatsku genezu. Tako se **enureza** može pojaviti zbog organskih oštećenja, mada je češći uzrok neki poremećaj. Slično je i sa mucanjem i neartikuliranim govorom, koji su češći zbog psihičkih trauma nego zbog poremećaja govornog aparata.

Intelektualni hendikepi učenika zadaju posebne probleme nastavnicima. Prilikom upisa u školu nedovoljno mentalno razvijena djeca se kategoriziraju i šalju u specijalizovane ustanove ili zasebna odjeljenja.

U školama se za tu djecu formiraju odjeljenja u kojima je programski sadržaj prilagođen mogućnostima djece. Ona se u ovakvim odjeljenjima lakše prilagođavaju i postižu uspjeh prema svojim mogućnostima. U školama koje nemaju ovakvih odjeljenja ova djeca idu u redovna, u kojima doživljavaju niz neugodnosti. često ponavljaju razred, pa ih drugi ismijavaju, što kod njih stvara uvjerenje o nižoj vrijednosti i dovodi do izolacije ili napadne agresije. Međutim, roditelji više vole da im dijete pohađa redovito odjeljenje i oni su ti kojima smeta da svoju nedovoljno mentalno razvijenu djecu šalju u specijalna odjeljenja.

I obdarena djeca mogu biti problematična. Za njih je redovna nastava lagana i savladavaju je bez mnogo truda, te imaju dovoljno vremena da ometaju rad druge djece ili rade poslove koji nisu u vezi sa nastavom. Ukoliko im se ne daju dopunski zadaci, vremenom se navikavaju na nered i improvizaciju. S druge strane, ako im se omogući da za jednu godinu polažu dva razreda, mogu nastati problemi u njihovoj integraciji sa starim učenicima.

Ljevorukost spada u grupu problema koji imaju hereditarni karakter. Nije preporučljivo ovakvu djecu tjerati da pišu desnom rukom, jer netaktičan postupak i kažnjavanje često mogu dovesti do problematičnog ponašanja. Smatra se da će obdarena i emocionalno stabilna djeca, iako su ljevac, lakše

naučiti da pišu desnom rukom nego mentalno nerazvijena i emocionalno nerazvijena djeca.

Poteškoće zbog neprilagođenog ponašanja

Porodica je krucijalni faktor odgoja djeteta i njeni defekti ostavljaju vidnog traga na razvoj djeteta.

Sem nje i vršnjaci, mediji i neke druge asocijacije mogu također negativno djelovati na prilagođavanje djeteta.

U nastavnom radu iz domena neprilagođenog ponašanja najčešće se susreću:

1. Laganje
2. Krađa
3. Bježanje i izostajanje
4. Agesivno ponašanje
5. Povlačenje

Laganje smatramo jednim od simptoma poremećene socijalizacije.

U školi se manifestuje u nekoliko oblika:

- a) laganje iz koristoljublja,
- b) laganje iz straha od kazne
- c) laganje da bi se zaštitio drug,
- d) laganje radi poboljšanja rejtinga u grupi,
- e) laganje radi afirmacije i
- f) laganje kao patološka pojava miješanja istine i laži.

Nastavnik će strpljivim radom utvrditi koji oblik laži je najčešći da bi odgojnim postupcima djelovao na suzbijanje te pojave. U savjetodavnom radu, kada je u pitanju problem laži, treba biti jako obazriv jer jedan netaktičan potez može biti kontraproduktivan.

Laganje iz koristoljublja je najopasnije pa odvikavanju od njega treba pridati najveći značaj, a obavezno uključiti i roditelje u suzbijanje ove pojave.

Krađa na mlađem školskom uzrastu može biti indikacija nekih dubljih problema. Dijete, možda krađe da bi zadovoljilo neke želje koje nije moglo ostvariti. Čest razlog krađe je iskušenje (dijete dovedeno u situaciju da može ukrasti neki predmet), ali i konfliktni porodični problemi, pa dijete krađe iz

revolta, zbog odbačenosti ili zbog osвете. U slučaju odbačenosti krađa predstavlja kompenzacioni postupak.

Bilerova sugerira da, izuzimajući komplikovane emocionalne poremećaje, krađu treba tretirati kao problem internalizacije. Ovakvu djecu ne treba tretirati kao potencijalne kriminalce, već im treba pomoći da uvide posljedice svog postupka i da nadoknade štetu bez ponižavanja. Djecu treba učiti da svoje potrebe zadovoljavaju na društveno prihvatljiv način.

Razlozi za krađu mogu biti slijedeći:

1. zadovoljanju osnovnih potreba,
2. krađa zbog iskušenja,
3. krađa radi bogaćenja i besposličarenja,
4. krađa kao osвета (onima koji se vole),
5. krađa kao infantilni čin nedovoljno razvijenih učenika ili mentalno zaostalih.

Najozbiljniji problem je krađa iz koristoljublja pri čemu se trebaju angažovati i institucije van škole. Patološke slučajeve (kleptomanija) treba povjeriti stručnjacima da ih oni tretiraju.

Dr. Đorđević navodi slijedeće razloge za krađu:

1. psihosomatska konstitucija učenika,
2. psihotična oboljenja,
3. kleptomanija,
4. odgojno-obrazovna zapuštenost,
5. loša porodična situacija.

Bježanje i izostajanje sa nastave je manje prisutno na nižem stupnju školovanja. Ukoliko se ipak desi, razlog je najvjerovatnije ozbiljan poremećaj ljudske ličnosti ili porodičnih i školskih prilika. U starijim uzrastima ono je kompleksnije i često povezano s delikvencijom.

Razlozi bježanja sa nastave su:

1. zbog neuspjeha,
2. zbog konflikta sa drugom djecom,
3. bježanje neurotičnog djeteta,
4. bježanje zbog psihičkih oboljenja.

Učenik bježi sa nastave uglavnom zbog dubokih frustracija (loš uspjeh, bolest, porodični konflikti). Često bježi i zbog iritacija koje doživljava u školi jer na taj način izbjegava osjećaj poniženja, sramoćenja i unižavanja.

Agresija se obično izražava kroz atak na izvor frustracija. Pošto napad na taj izvor često nije moguć dolazi do nesvjesnog prenosa agresije na druge osobe, predmete, a u nekim slučajevima i na samog sebe.

Hilbertov eksperiment je potvrdio pomjeranje agresije sa nepristupačnog na pristupačni objekat. Moćni izvori frustracija kakvi su otac, majka, nastavnik i sl., jače blokiraju dijete zbog opasnosti direktnog napada pa se agresivno djelovanje može prenijeti na neku drugu osobu ili predmet.

Učnici pribjegavaju agresiji kada su sputani u svojim željama i namjerama. Pored neposrednog napada na drugu osobu, predmete ili samopovređivanja, učenici mogu pribjeći agresiji kao odbrambenom mehanizmu, nekada se takav vid samoodbrane manifestira sanjarenjem i maštanjem. Učenici koji su fizički slabi i stvarno ne mogu biti agresivni, pokušavaju to biti u svojim uobrazilji. Negativna manifestacija ovog oblika agresije je odvlačenje pažnje od učenja (fluktacija).

Uzroci negativnog ponašanja mogu biti:

1. zbog fizioloških problema,
2. zbog problema ličnosti,
3. zbog socio – ekonomskih problema i
4. zbog situacionih problema.

Nekada je uzrok agresiji sindrom faktora, (kada se kondicioniraju konstitucionalni, stečeni ili naučeni faktori). Ovaj sindrom je čest kod agresije jer su neke osobine ličnosti pogodno tlo za manifestovanje nasilnog ponašanja.

Uzrok agresiji su i manje kohezivne porodice čiji su članovi indiferentni ili neprijateljski raspoloženi jedni prema drugima, gdje u odgoju koriste surovost i gdje je nadzor neumoran. Defanzivan stav na ovakve prilike se različito ispoljava počev od različitih vrsta odbijanja, odbacivanja, podizanja zida agresije. U težim oblicima javlja se destruktivnost kao tendencija za razarenjem i povređivanjem, a upravljenost može biti na spoljni cilj i samog sebe.

Savjetodavni rad

Dosta često se vodi rasprava oko toga da li je efikasnije savjetovanje sa pojedincom ili grupom. Kakve efekte daje jedan a kakve drugi oblik savjetovanja i kako pojedine oblike prihvaća

ličnost. Iz istraživanja Boja, Pajna i Beka vidi da se ne može postavljati pitanje o isključivoj formi jer postoje problemi i područja djelatnosti u kojima može biti efikasniji individualni savjetodavni rad. Iz njihovog istraživanja se vidi da se sličan odgovor može dati i kada su u pitanju efekti i prihvaćenost savjetovanja od strane učenika kojima je namijenjen. Prema tome, neopravdano je suprotstavljati jedan oblik savjetodavnog rada drugom jer u pedagoškom radu postoji potreba za oba oblika toga rada.

Male smatra da sve može govoriti o pedagoškim problemima koji se mogu uspješnije rješavati savjetovanjem sa pojedincem i pedagoški problemi koji se mogu uspješnije rješavati sa grupom.

Područja individualnog savjetovanja

Izjesno je da bi najbolje bilo oblike individualnog savjetovanja primijeniti:

- a) kad učenik ima problema koji su dosta komplikovani i po uzroku koji ih je uvjetovao i po mogućim pedagoškim rješenjima koja se mogu dati u datom vremenu,
- b) kada je učeniku potrebno povjerenje koje će štititi učenika i druge koji su u vezi sa problemima koji se rješavaju,
- c) kada se testovima ne može dobiti ono što je potrebno za savjetodavni rad, rad s pojedincem ili kad su testovi ograničen na rezultate u koje se ne možemo pouzdati,
- d) kada postoji strah od grupe i iznošenja svog problema pred većim brojem prisutnih ljudi,
- e) kad je pojedinac nesposoban da se uključi u grupu vršnjaka i kada ga grupa može odbaciti prije nego prihvatiti kao svoga ravnopravnog člana,
- f) kada su svijest i razumijevanje svojih osjećanja, motivacije i ponašanja ograničeni ili do te mjere komplikovani da ne bi bili shvaćeni i prihvaćeni u grupi,
- g) kad je u pitanju seksualno ponašanje posebno devijantni oblici tog ponašanja i

- h) kad pojedinac ima potrebu za prihvatanjem njegove ličnosti koja je do te mjere izrazita da ne može biti zadovoljena u okviru kolektivnog rada.

Područja grupnog savjetovanja

Na području grupnog savjetovanja najbolji se efekti postižu u:

- a) uči se bolje razumijevanje različitosti kod drugih ljudi i saznaje se kako drugi posmatraju stvari i svijet oko sebe,
- b) stvaraju se uvjeti za dublje poštovanje drugih ljudi, a posebno onih koji se u mnogo čemu razlikuju međusobno,
- c) stiču se socijalne sposobnosti značajne za komunikaciju i odnose sa vršnjacima u grupi,
- d) uči se učešće u raznim aktivnostima sa drugim ljudima i stiče smisao pripadanja grupi u procesu participacije u grupnim aktivnostima u kojima se pojedinac osjeća sigurnim, prihvaćenim i poštovanim,
- e) u grupi u kojoj članovi imaju iste ili slične probleme pojedinac se osjeća slobodnim da raspravlja o svojim problemima, vrijednostima koje prihvata i idejama koje čine njegovu preokupaciju,
- f) grupni savjetodavni rad daje šansu pojedincu da u vezi s svojim problemom koji ga muči dobije mišljenje drugih ljudi,
- g) u grupi pojedinci dobijaju podršku od vršnjaka za neke svoje stavove i mišljenja što je za mladog čovjeka često značajnije nego da dobije podršku od odraslih,
- h) grupni savjetodavni rad daje svakom članu grupe priliku da više vremena provede sa školskim pedagogom i psihologom i da sagleda njegove reakcije na brojne probleme pojedinih članova grupa sa kojima radi,
- i) u grupnom savjetodavnom radu pojedinac ima šansu da se postepeno uključuje u grupne procese i dinamiku i da se parcijalno isključi kad rasprava postaje dosadna ili kad se raspravlja o stvarima koje pojednica ne interesuju i

- j) grupni savjetodavni rad daje šansu školskom pedagogu ili psihologu da pojedinca posmatra u uvjetima kolektivnih aktivnosti.

Odgojni rad nastavnika s problem-djecom

Nastavnici nižih razreda imaju više mogućnosti odgojnog djelovanja nego nastavnici predmetne nastave. Na nižem uzrastu nastavnik je veći uzor za učenika zbog čega će odgojne mjere biti efikasnije. S druge strane, i vrijeme koje učitelj provodi sa učenicima značajan je faktor za terapijski odgojni rad. Odgojni rad nastavnika razredne nastave je specifičan zbog svoje permanencije i neposrednosti, dok se on u višim razredima svodi samo na časove odjeljenjske zajednice.

Na nižem uzrastu te su mogućnosti veće i zbog same prirode devijantnih manifestacija. U tim razredima veća je i saradnja sa roditeljima što je značajno za rad škole i porodice. U izvjesnim slučajevima ostvaruje se i saradnja sa pedagoško - psihološkom službom, medicinskim institucijama i drugim institucijama van škole. U domovima zdravlja organizuje se savjetovalište za majke i djecu pa je to razlog za saradnju sa njima. To je pogotovo karakteristično za ovo vrijeme kada je mnogo traumatizirane djece sa simptomima posttraumatskog stresa. Za pravilan tretman djece iz nepotpunih porodica, izbjeglica i invalidizirane djece potrebno je integralno djelovati.

Metode odgojnog rada načelno se dijele na metode rada sa učenicima i metode rada sa roditeljima.

Rad sa učenicima i odgojni rad u školi ima ove specifične oblike:

1. Individualni i grupni oblik rada.
2. Motivacija i stimulacija.
3. Ograničavanje i prinuda.
4. Navikavanje.
5. Kanaliziranje i supstitucija.
6. Praćenje učenika i korištenje dokumenata.
7. Organizovanje odgojnog rada i školske zajednice učenika.

Neki od ovih metodoloških postupaka više su direktni u odnosu na učenika, a drugi su više ili manje indirektni. Npr. Indirektni oblik organizacije odgojnog rada je kada su direktor i

pedagog inicijatori određenih akcija, ali ne dolaze u direktan konflikt s učenicima.

Klasifikacija metoda odgojnog rada može biti izvršena i na osnovu drugih kriterija. Tako se metode odgojnog rada, postupci tehnike mogu klasificirati u odnosu na to koliko je njihovo djelovanje usmjereno ka budućnosti, koliko su preventivni i koliko aktuelni postupci.

U preventivne postupke spadaju: nadzor, upozorenje, bolja organizacija, deponovanje novca, postavljanje brava, informativno savjetovanje, anketiranje, predavanje, sistematski higijenski pregledi i dr.

U kurativne methodske postupke i tehnike spadaju: kažnjavanje, savjetovanje u svrhu liječenja, razmještanje, objašnjavanje poslije prestupa, povećan broj redara, izmjene u režimu rada s ciljem zapošljavanja i angažovanje učenika, grupna diskusija, testiranje i sl.

Nastavnik mora u odgojnom radu imati jasno definiran cilj i sistem rada. U tom smislu treba da:

1. analizira svoje lično reagovanje,
2. utvrdi svoje organizatorske i podsticajne sposobnosti,
3. preispita svoje stavove u odnosu na mjesto i ulogu korektivnih mjera,
4. istražiti sredinske faktore u školi koji djeluju na rad i disciplinu učenika,
5. u prvo vrijeme prihvati učenike onakvi kakvi su,
6. analizira nivo, obim i snagu učešća i saradnje učenika i zajednice učenika u sistemu odgojnih mjera.

Problem-djeca i čas odjeljske zajednice

Jedan od bitnih zadataka nastavnika jeste kako učenika integritati u razredni kolektiv. Ovo je poseban problem sa djecom koja imaju teškoća u prilagođavanju. Čas odjeljske zajednice treba koristiti da se pomogne učenicima u učenju i vladanju, npr. organizacijom slobodnog vremena i određenih manifestacija u školi. Djeca su posebno pogodna za angažman u borbi protiv alkoholizma, i u tom cilju dobro je posjetiti klub liječenih alkoholičara i mladih narkomana. Na časove odjeljske zajednice mogli bi dolaziti i izliječeni alkoholičari koji bi svojim primjerom odgojno djelovali. Saradnja s društvima invalida treba da omogućiti

djeci da upoznaju svijet onih koji imaju probleme što je posebno aktuelno u našoj stvarnosti.

Čas odjeljene zajednice ne treba iskoristiti da se na njemu samo kritikuju učenici s poteškoćama u učenju i vladanju, već i da se pomoću njih pronađu najbolji putevi njihove socijalizacije u razrednu sredinu. Kad razrednik odabira učenike za različita zaduženja u razredu ne bi trebao da izostavlja takve učenike, pa npr. dijete koje ne čuje dobro može biti zaduženo za tablu, dežurni za otvaranje prozora za vrijeme odmora, higijeničar može biti učenik koji ima parezu ruke, jer skupljajući papiriće s poda vježba ruku, djevojčica koja nosi naočare može biti domaćica u kuhinji, učenik nižeg rasta može voditi ljetopis razreda. Ako u razredu ima učenika s motornim nemirima može im se dati da provjeravaju stanje u učionici (jesu li stolice na mjestu, da pregleda vješalicu za odijelo i sl.). Djecu koja nisu dovoljno mentalno razvijena možemo zadužiti da provjeravaju jesu li ostali donijeli opremu za fizički odgoj, da li su knjige uokvirene i slično. Učenike sklone zaboravljanju možemo zadužiti da vode kalendar prirode, a one koji vole da zadirkuju druge možemo zadužiti za pripremanje nastavnih sredstava, za uzgajanje cvijeća itd.

Ko ne izbjegava manje mahane, uskoro će upasti u veće.

Thomas à Kempis

LITERATURA

1. Buler, Š.: *Problemi djetinjstva i učitelj*, Titograd, 1962.
2. Ćatić, R. – Ramić, O.: *Osnovnoškolska pedagogija*, Pedagoška akademija, Zenica, 1998.
3. Ćatić, R. – Stevanović, M.: *Pedagogija*, Pedagoški fakultet, Zenica, 2003.
4. Ćatić, R.: *Slika o sebi djece potpunih i nepotpunih porodica*, Tešanj, 1997.
5. Ćatić, R.: *Porodična pedagogija*, Pedagoški fakultet, Zenica, 2004.
6. Herlok, Elizabeta: *Razvoj djeteta*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd, 1970.

7. Janković, J.: *Zločesti đaci genijalci*, Alinea, Zagreb, 1996.
8. Key, Elen: *Stoljeće djeteta*, Educa, Zagreb, 1997.
9. Komenski, Jan Amos: *Materinska škola*
10. Olport, O.: *Sklop i razvoj ličnosti*, Zagreb, 1995.
11. Ornastein, Robert: *Korijeni našeg ja*, Educa, Zagreb, 1999.
12. Prokop, J.: *Mali tiranin*, Zagreb, 1999.
13. Seitz, M. Hallwachs: *Montesori ili Woldorf*, Educa, Zagreb, 1999.
14. Winkel, R.: *Djeca koju je teško odgajati*, Educa, Zagreb, 1998.

CHILDREN WITH EDUCATIONAL PROBLEMS

Summary

More present educational problems at school arise the synchronous functioning of all educational features, and there should be special harmony between family and school. Disharmony in a family disturbed family cohesion and dynamics affect the children the most. The children are most vulnerable in the early childhood - in the period when the family is a crucial educational factor and children suffer their parents' imprudent educational behavior. In the modern world the disintegrated and disorganized family is more and more present, and it resulted with a great number of educationally neglected children. Children come to school with their family problems, which can become more complex if they are treated in an inadequate way. On the other side, the adequate educational treatment at school will not be productive if the child comes back into a disturbed family again.

The educational negligence has several modalities. We present some classification and etiology standards of the educational negligence in this paper. The educator's advisory work is the most frequent educational strategy with educationally neglected children. Therefore we emphasized the individual and team advising in this paper.